

ÜFTÂDE TEKKESİ

Üftâde Camii'nin kitabesi

maat yeri şeklinde kullanılan semâhâne 9,80 x 9,70 m. iç ebadındadır ve hareme açılan cephesiyle kuzey cephesinde dörder, batı cephesinde bir olmak üzere dokuz pencere ile aydınlatılmaktadır. Semâhânenin içinde merdivenle çıkılan yeni bir ikinci kat teşkil edilmiş, ahşap tavanı ve döşemesi yenilenmiştir. Hareme, üst kata mescid tarafından bir, dışarıdan ve güney tarafından bir, alt katta bahçe tarafından da bir kapı ile girilmektedir. Bahçe girişinde çilehâne yer almaktadır. Mescid tarafından girişte en dikkat çeken yer olan pembe oda Bursa ovasına nâzır bir konumdadır. Kuzey kapısından girişteki tarafta bulunan ve kubbeli oda denilen odanın üstü künde-kârî işçiliğiyle ahşap işleme ve kalem işlerinin nefis bir örneğidir. Harem-in kuzeye bakan avlusunda merdivenle çıkılan çilehâne, altı taş duvarlarla örülü bir giriş katla eski küçük bir kapıdan girilen üst kattaki odadan meydana gelmektedir. Çilehânenin içinde eskiden dergâhta kullanılan ve Üftâde ile Aziz Mahmud Hüdâî'ye atfedilen birtakım eşyalar sergilenmektedir. Mescidin batı duvarında görülen ve Hû Çeşmesi diye bilinen çeşmenin yenilenmiş parçasının üzerine 974 (1566) tarihi ile Kur'an'da su hakkındaki âyet (el-Enbiyâ 21/30) işlenmiştir. Mescidin batı tarafında bulunan tekkenin selâmlık kısmı günümüzde yıkılmış ve üzerinden yol geçirilmiştir. Son yıllarda harem kısmı, çilehâne ve diğer bölümlerde kapsamlı restorasyonlar gerçekleştirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bursa Şer'iyye Sicilleri, Milli Ktp., Yazmalar, nr. B 69, vr. 117^b, 120^b, 151^a; Belîğ, *Güldeste*, s. 109, 111, 112, 119; Mehmed Râşid, *Zübdetü'l-vekâyi'*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 89, s.

305, 306, 434, 438, 440, 486; Mehmed Fahred-din, *Gülzâr-ı İrfân*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Şer'iyye, nr. 1089, vr. 113^b-114^a, 146^b-147^a; Mehmed Şemseddin [Ulusoy], *Bursa Dergâhları: Yâdigâr-ı Şemsî* (haz. Mustafa Kara – Kadir Atlansoy), Bursa 1997, s. 61, 67, 70; Kâzım Baykal, *Bursa ve Anıtları*, İstanbul 1982, s. 74; *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1983, III, 395; Mehmet S. Erhan, "M. Muhyiddin Üftâde (K.S.) Hazretleri ve Külliyesi", *Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü*, 2002 (haz. Ramis Dara), Bursa 2002, s. 266-268; Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü* (haz. Hüseyin Algül v.dğr.), İstanbul 2009, II, 242; IV, 201.

HASAN BASRİ ÖCALAN

ÜFÜRÜKÇÜLÜK

(bk. RUKYE).

ÜHAYDIR SARAYI

(قصر الأخيضر)

Bağdat'ın güneybatısında
Kerbela yakınlarındaVIII. yüzyılın son çeyreğinde yapılan
Abbâsî sarayı

(bk. ABBÂSİLER [Sanat]).

ÜKAYŞİR

(الأقيش)

Ebû Mu'riz Mugire b. Abdillâh
b. Mu'riz (el-Esved) el-Esedî
(ö. 80/699 [?])

Emevî dönemi şairi.

Künyesinin Ebû Mu'riz (şiiirinde de böyle geçer) ve adının Mugire olduğu hususunda ittifak bulunduğu halde nesep silsilesine dair bazı farklı görüşler ileri sürül-

müştür (İbn Kuteybe, II, 559; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 251). Ükayşir kelimesi "kırmızı yüzlü, derisi soyulmuş, kavlamış kimse" demek olan "akşer" in küçültme ismidir. Alaca (baras) hastalığından dolayı bu lakabı almıştır; ancak kendisini bu lakapla ananlara kızardı (*Divân*, s. 28). Bazı kaynaklarda uzun bir ömür sürdüğü kaydedilen şair Hz. Peygamber'in risâletinden (610) önce dünyaya gelmiştir. Doğduğu yer hakkında bir bilgiye rastlanmamakla beraber onun, bir şehir haline gelmesinden sonra Esed kabilesinin kollarından Benî Mu'riz b. Amr'ın yerleştiği Kûfe'de yetiştiği bilinmektedir. Eski kaynaklar sadece Ükayşir'in, Abdülmelik b. Mervân (685-705) ile Kûfe valisi olan Bısr b. Mervân'la (691-694) alâkasından söz etmekte ve onların şairleri arasında yer aldığını belirtmektedir. Divanında Bısr b. Mervân için yazdığı methiyeden 1000 dirhem aldığı (s. 67), Abdülmelik b. Mervân'ın onun şiirlerini kendisinden dinleyip beğendiği (s. 24, 25, 52) kaydedilmektedir. Ükayşir muhtemelen bir ara Mus'ab b. Zübeyr taraftarı olmuş, 72 (691) yılında vefat edince hakkında bir mersiye yazmıştır.

Ükayşir'in hayatı ve şiirleri hakkında en geniş bilgi *Kitâbü'l-Eğânî*'de bulunmaktadır. Onun düzensiz, zevk peşinde koşan, içki (nebîz) düşkünü bir kişi olduğunu göstermesi bakımından iki hadise dikkat çekicidir. Bunlardan biri, Abdullah b. Zübeyr'in halifeliği esnasında (683-692) Şamlılar'la savaşmak üzere Kûfe valisi tarafından orduya alınması (a.g.e., s. 103-104), fakat firar etmesi, diğeri de öldürülmesidir. İbn Habîb (*Esmâ'ü'l-muğtâlin*, s. 249-250) ve Nüveyrî'nin (*Nihâyetü'l-ereb*, IV, 55-56) kaydettiğine göre Kûfe'nin ileri gelenlerinden [Kays b.] Muhammed b. Eş'as el-Kindî'nin adamları tarafından sarhoş bir halde Hîre'den dönerken Kûfe dışında dumanla boğularak öldürülmüştür. Diğer bir rivayete göre ise bu işi yapanlar [Abdullah b.] İshak b. Talha'nın taraftarlarıydı, çünkü Ükayşir onu hicvetmişti. İçki içmek için sık sık Hîre'deki meyhanelere giden şairin (*Divân*, s. 35, 53) divanında nebîz içmekten tövbe ettiğine dair bir kıta mevcut-tur (a.g.e., s. 26).

Küme't el-Esedî ile (a.g.e., s. 82) Abdülmelik b. Mervân'ın (a.g.e., s. 24, 25, 52) övgüyle söz ettiği Ükayşir'in şiirlerine fasih bir dil, sade bir üslup hâkimdir. Bununla birlikte yeni (müvelled) kelimeler kullanılmak ve dil hataları yapmakla eleştirilmiştir. Şiirlerinin çoğu şarap hakkında olup bu hususta başarı gösterdiği kabul edilir.

Methiye ve hicivler de yazmıştır. Diğer taraftan şiiri bir kazanç vesilesi edinen, övdüğü kimselerden aldığı câizeleri şarap için harcayan, ahlâken düşük ve edep dışı şiirler yazan (mâcin) bir şair olarak tanınmıştır. *el-Vaḥşîyyât* (Ebû Temmâm), *eş-Şî'r ve 'ş-şu'arâ* (İbn Kuteybe), *Kitâbü'l-Eğânî* (Ebü'l-Ferec el-İsfahânî), *el-Ḥamâsetü'l-Başriyye* (Sadreddin el-Basrî), *Lisânü'l-'Arab* (İbn Manzûr) ve *Nihâyetü'l-ereb* (Nüveyrî) gibi eserlerde yer alan şiirleri (Sezgin, II/3, s. 22) kırk sekiz parçadan ibarettir ve toplam 184 beyit tutmaktadır. Klasik dönemde onun divanının tashih edilmiş iki nüshası mevcuttu. Bunlardan biri ünlü dilci ve nesep âlimi Muhammed b. Habîb'e (ö. 245/860) aittir. İkincisinin kimin tarafından derlendiği bilinmemekle beraber bazı antolojilerde kayıtlar bulunmakta (*EP*² [İng.], X, 787), Kâdî el-Cürcânî ile Ebû Ubeyd el-Bekrî'nin bu divandan haberdar oldukları anlaşılmaktadır. Ükayşir'in şiirleri ilk defa Tayyib el-Aşşâs tarafından çeşitli edebî eserlerden derlenerek neşredilmiş (bk. bibl.), daha sonraları Halîl ed-Düveyhî (Beyrut 1411/1991) ve Muhammed Ali Dikka (Beyrut 1996) divanını müstakim olarak yayımlamıştır. Düveyhî neşrinde divanın sonuna *el-Eğânî*'den alınan hayatı ve ahbarıyla ilgili bir bölüm eklenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ükayşir. *Divânü'l-Ükayşir el-Esedî* (nşr. Halîl ed-Düveyhî), Beyrut 1411/1991, neşredenin girişi, tür.yer.; Muhammed b. Habîb, *Esmâ'ül-muğtâlin* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1422/2001, s. 249-250, 255-256; Câhiz, *el-Burşân ve'l-'urcân* (nşr. M. Mürsî el-Hûlî), Beyrut 1401/1981, s. 68, 74; Zübeyr b. Bekkâr, *Aḥbârü'l-muwaffâkıyyât* (nşr. Sâmî Mekki el-Ânî), Bağdad 1392/1972, s. 525; İbn Kuteybe, *eş-Şî'r ve 'ş-şu'arâ*, II, 559-562; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî* (nşr. Semîr Câbir), Beyrut 1407/1986, XI, 251-278; Serî er-Reffâ, *el-Muḥib ve'l-maḥbûb* (nşr. Mâcid Hasan ez-Zehabî), Dimaşk 1407/1986, IV, 26, 151, 330, 333-334, 336-339; Merzûbânî, *Mu'cemü'l-ş-şu'arâ* (nşr. F. Krenkow), Kahire 1354, s. 369-370; a.mlf., *el-Müveşşâh* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1385/1965, s. 247, 282; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 36, 309; Sadreddin el-Basrî, *el-Ḥamâsetü'l-Başriyye* (nşr. Muhtârüddin Ahmed), Haydarâbâd 1383/1964, II, 73, 75, 80, 104, 368, 371, 391; İbn Manzûr, *Muḥtaşaru Târîhi Dimaşk*, XXV, 182-183; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, Kahire 1929, IV, 52-56; Zehabî, *Târîhu'l-İslâm: sene 61-80*, s. 560-561; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edebe*, IV, 485, 487-492; a.mlf., *Hâşiye 'alâ Şerhi Bânet Sü'âd* (nşr. Nazif Muḥarrem Hoca), Beyrut 1400/1980, I, 555-557; Sezgin, *GAS* (Ar.), II/3, s. 21-22; Tayyib el-Aşşâs, "el-Ükayşir el-Esedî, aḥbârühü ve eş'ârühü", *Ḥavliyyâtü'l-Câmi'atü't-Tünisiyye*, VIII, Tunus 1971, s. 29-91; A. Arazi, "al-Ukayshir", *EP*² (İng.), X, 787-788.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

ÜKEYDİR b. ABDÜLMELİK

(أكيدر بن عبد الملك)

Ükeydir b. Abdilmelik b. Abdilcin el-Kindî es-Sekûnî (ö. 12/633)

Dümetülcendel'in Hz. Peygamber dönemindeki hıristiyan yöneticisi.

Yemenli Kinde kabilesinin Sekûn kolundandır. Kuzey Arabistan'da Hicaz-Suriye kervan yolu üzerinde, günümüzde Cevf bölgesinde yer alan Dümetülcendel adlı eski bir ticaret merkezini yöneticisiydi. "Ükeydirü Düme / Sâhibü Düme" diye de anılır. Hz. Peygamber diğer yöneticilerle birlikte Ükeydir'e de İslâm'a davet mektubu gönderdi. Abdülmelik b. Ükeydir, babasına Resûl-i Ekrem'in mektup yolladığını, fakat o sıralarda mührü bulunmadığı için mektubu tırnağı ile mühürlendiğini söylemiştir (İbnü'l-Esîr, III, 509). Medineli münafıklarla iş birliği yapan ve müslümanlara karşı bir tehdit oluşturan Ükeydir'i etkisiz hale getirmek için 9 (630) yılında Tebük Gazvesi öncesinde Hâlid b. Velîd kumandasında 420 kişilik bir süvari birliği Dümetülcendel'e gönderildi; Hâlid b. Velîd onu esir alarak Resûlullah'ın huzuruna getirdi.

Ükeydir'in Hz. Peygamber'le görüştükten sonra İslâm'ı kabul edip etmediğine, dolayısıyla sahâbi sayılıp sayılmayacağına dair kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Ebû Abdullah İbn Mende, Ebû Nuaym el-İsfahânî ve Hatîb el-Bağdâdî gibi âlimler onun Resûl-i Ekrem'in huzurunda müslüman olduğunu, kendisine ipek elbise / kaftan / cübbe hediye ettiğini, dolayısıyla sahâbeden sayılması gerektiğini söylemektedir. Buna karşılık Ükeydir'in Resûlullah'ın vefatından sonra irtidat ettiği, hatta onun hiçbir zaman İslâm'ı benimsemiş olduğu kaydedilmektedir. Belâzürî ile İbn Hacer el-Askalânî ise Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarıldığında İslâmiyet'i kabul ettiğini, isteği üzerine kendisine bir eman mektubu verilerek memleketine geri gönderildiğini, ancak Resûl-i Ekrem'in vefatı üzerine zekât vermeyerek irtidat ettiğini, Hâlid b. Velîd'in Irak seferinden Dimaşk'a dönerken Hz. Ebû Bekir'in emriyle onu öldürdüğünü, bu sebeple Ükeydir'in sahâbeden sayılmaması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Mecdüddin İbnü'l-Esîr, Ükeydir'in Müslümanlığı benimsediğine dair bilginin doğru olmadığını söylemekte, bu rivayetin Resûlullah'ın Ükeydir'e verdiği eman mektubunda onun İslâm'ı kabul ettiğini,

putlardan vazgeçtiğini, Dümetülcendel'de Hâlid b. Velîd ile namaz kılıp zekât verdiğini ileri süren Vâkıdî'ye dayandığını söylemektedir (İbn Hacer, I, 127). İzzeddin İbnü'l-Esîr de kardeşi Mecdüddin'in görüşüne katılarak Ükeydir üzerine seriyeye gönderildiğini, onun Hz. Peygamber'e hediye vermekle birlikte İslâmiyet'i benimsemiş olduğunu, bu konuda siyer âlimleri arasında ihtilâfın bulunmadığını kaydetmekte, Ükeydir'in Resûl-i Ekrem ile iyi barış antlaşması yaptıktan sonra Dümetülcendel'e döndüğünü, Hz. Ebû Bekir devrinde cizye verince Hâlid b. Velîd'in tekrar oraya yollandığını ve Ükeydir'in öldürüldüğünü belirtmektedir (*Üsdü'l-gâbe*, I, 135).

Neticede İslâm tarihi kaynakları ve siyer kitaplarında Ükeydir'in Ebû Bekir'in emriyle Hâlid b. Velîd tarafından 12 (633) yılında öldürüldüğü zikredilir. Bununla birlikte onun Resûlullah zamanında yine Hâlid tarafından öldürüldüğüne (Hassân b. Sâbit, II, 78) yahut Hz. Peygamber'le yaptığı antlaşmayı bozması üzerine Hz. Ebû Bekir veya Ömer tarafından Hire'ye sürgün edildiğine dair şâz rivayetler de vardır (İbn Hacer, I, 125). Muhammed Hamîdulah kaynaklarda nakledilen eman mektubunun sıhatinden şüphe etmekte, özellikle bu mektupta yer alan eski nesillerin şân ve şerefine dair düzmece cümlelerin asıl metne sonradan katılmış olabileceğini ileri sürmektedir (*İslâm Peygamberi*, I, 533). Kaynaklarda, Ükeydir'in yakalanması için Resûlullah'ın Hâlid b. Velîd kumandasında 420 kişilik bir seriyeyi gönderirken Hâlid'e, "Sen onu kalenin dışında yabani sığır avlarken bulacaksın" dediğine ve Ükeydir'in yabani sığır avlarken yakalandığına dair bir rivayet de yer almaktadır (Mütâkî el-Hindî, X, 582-584).

Ükeydir'in Resûl-i Ekrem'e altın sırma-lı, ipek karışımı bir kaftan hediye ettiği, o sıralarda ipek elbise giymeyi henüz yasaklamamış olan Resûlullah'ın onu giydiği, bunu gören sahâbenin kaftana imrenmesi üzerine Hz. Peygamber'in onlara Sa'd b. Muâz'ın cennetteki mendillerinin bundan daha güzel olduğunu söylediği, ardından kaftanı Hz. Ali'ye yahut Ömer'e verdiği, onu satarak parasından faydalanmalarını veya hanımlar arasında paylaşmalarını istediği belirtilmektedir (*Müsned*, I, 130; III, 111, 121, 122, 133, 206, 207, 234, 238; Buhârî, "Hibe", 28; Müslim, "Libâs", 18, "Fezâ'ilü'l-ş-şahâbe", 127; Tirmizî, "Libâs", 3; Ebû Dâvûd, "İmâre", 30; Nesâî, "Zinet", 88). Ükeydir'in hediye ettiği kaftanı önce Resûl-i Ekrem'in kabul etmediğine, onun